Mối quan hệ biện chứng giữa tăng trưởng kinh tế với phát triển văn hóa của Thành phố Hồ Chí Minh hiện nay

TS BÙI XUÂN DŨNG
Đại học Sư phạm Kỹ thuật TP Hồ Chí Minh; Email: dungbx@hcmute.edu.vn

Tóm tắt: *Mối quan hệ giữa tăng trưởng kinh tế và phát triển văn hoá không phải là mối quan hệ cơ học, tách biệt hoặc đối lập nhau mà quan hệ biện chứng, thể hiện ở chất lượng phát triển bền vững. Nếu phát triển kinh tế là để xây dựng nền tảng vật chất thì phát triển văn hoá nhằm tạo dựng nền tảng tinh thần của xã hội. Bài viết làm rõ mối quan hệ biện chứng giữa phát triển kinh tế với văn hoá, gắn liền với sự phát triển đồng bộ của hai lĩnh vực trọng yếu này, góp phần vào sự phát triển của Thành phố Hồ Chí Minh.*
Từ khóa: *kinh tế; văn hóa; Thành phố Hồ Chí Minh.*

1. Mối quan hệ biện chứng giữa tăng trưởng kinh tế với phát triển văn hoá

Văn hoá và kinh tế là hai lĩnh vực có tác động qua lại với nhau. Không thể thiếu văn hoá mà kinh tế phát triển. Văn hoá bao giờ cũng là động lực quan trọng cho sự phát triển kinh tế, mặt khác, kinh tế phát triển là mảnh đất thuận lợi cho sự phát triển văn hoá. Văn hoá và kinh tế có sự gắn bó, tác động biện chứng với nhau. Kinh tế phải đảm bảo cho nhu cầu sống tối thiểu của con người, mới đảm bảo điều kiện cho văn hoá phát triển; kinh tế không thể phát triển nếu không có một nền tảng văn hoá. Văn hoá không chỉ phản ánh kinh tế mà còn là nhân tố tác động đến phát triển kinh tế. Với mối quan hệ đó, một quốc gia, dân tộc chỉ có thể phát triển khi quốc gia đó có sự phát triển hài hoà giữa kinh tế và văn hoá.

Văn hoá mang tính đặc thù của từng quốc gia, từng khu vực, được coi là di sản quý báu được tích lũy qua nhiều thế hệ, mang đậm bản sắc dân tộc. Nhưng đồng thời với quá trình phát triển, kế thừa và giữ gìn bản sắc riêng, nó còn được làm giàu có thêm bởi có sự tiếp biến chọn lọc những tinh hoa văn hoá của quốc gia, dân tộc khác, làm cho văn hoá vừa đậm đà bản sắc dân tộc, vừa có tính hiện đại, phù hợp với sự phát triển kinh tế, khoa học, công nghệ. Nhờ đó, vai trò của văn hoá trong hoạt động kinh tế càng được nâng cao, khơi dậy mọi tiềm năng sáng tạo của con người, đem lại sự phát triển với tốc độ cao và hài hoà trong hoạt động sản xuất - kinh doanh.

Một cách cụ thể, mối quan hệ biện chứng giữa tăng trưởng kinh tế với phát triển văn hoá được thể hiện ở hai khía cạnh:

Một là, xây dựng kinh tế để tạo cơ sở, điều kiện cho việc xây dựng và phát triển văn hoá, vì vậy, phải đẩy mạnh xây dựng kinh tế trước. Nói về mối quan hệ biện chứng giữa vật chất và tinh thần, giữa cơ sở hạ tầng và kiến trúc thượng tầng, Chủ tịch Hồ Chí Minh khẳng định: "Văn hoá là một kiến trúc thượng tầng, nhưng cơ sở hạ tầng của xã hội có kiến thiết rồi, văn hoá mới kiến thiết được và có đủ điều kiện phát triển được"[1].

Hai là, văn hoá góp phần xây dựng và phát triển kinh tế. Vai trò của văn hoá đối với kinh tế như Hồ Chí Minh viết: "Văn hoá nghệ thuật cũng như mọi hoạt động khác, không thể đứng ngoài, mà phải ở trong kinh tế và chính trị"[2]. Văn hoá phải phục vụ cho sự phát triển kinh tế, chính trị, và cũng có nghĩa là kinh tế phải có văn hoá mới có thể tăng trưởng, phục vụ con người một cách đích thực. Văn hoá tác động trở lại đến sự tăng trưởng kinh tế thông qua chức năng xây dựng con người, bồi dưỡng nguồn lực con người về trí tuệ và tâm hồn, tài năng, đạo đức, nhân cách, lối sống của cá nhân và cộng đồng. Thiếu một nền tảng tinh thần tiến bộ, lành mạnh, sẽ không có sự phát triển kinh tế - xã hội bền vững.

2. Thực trạng mối quan hệ biện chứng giữa tăng trưởng kinh tế với phát triển văn hoá ở Thành phố Hồ Chí Minh hiện nay

Thứ nhất, Thành phố Hồ Chí Minh là trung tâm kinh tế, văn hoá lớn của cả nước

Thành phố Hồ Chí Minh là thành phố lớn nhất ở Việt Nam. Không chỉ có mật độ dân cư đông đúc, Thành phố còn là trung tâm về kinh tế, văn hoá, giáo dục đào tạo, khoa học và công nghệ; là đầu mối giao lưu khu vực và quốc tế lớn của cả nước và khu vực Đông Nam Á.

Về văn hoá, Thành phố Hồ Chí Minh đã tạo nên một bản sắc văn hoá độc đáo với sự kết hợp văn hoá dân tộc, văn hoá thời đại và giá trị văn hoá riêng biệt của Thành phố Hồ Chí Minh với bản lĩnh, nội lực văn hoá, khả năng tiếp biến, hội nhập với những hiện tượng, xu hướng văn hoá khác biệt từ bên ngoài một cách chọn lọc. Văn hoá ở Thành phố Hồ Chí Minh có một hệ thống giá trị vững chắc, như truyền thống yêu nước, đoàn kết, tương thân tương ái, tinh thần nghĩa hiệp, phóng khoáng, dám nghĩ, dám làm, khoan dung, vị tha, dễ thích ứng với hoàn cảnh… Nhờ đó văn hoá Thành phố Hồ Chí Minh có thể tự tin rộng mở, tiếp thu mọi luồng văn hoá, tôn giáo ở khắp mọi nơi mà không sợ bị vong bản hoặc mai một; chủ động, sáng tạo trước mọi thách thức, mọi va chạm về văn hoá, tôn giáo cũng như dám thay đổi, làm mới bản thân trước các cuộc giao lưu, tiếp biến văn hoá. Bản lĩnh, nội lực văn hoá ở Thành phố Hồ Chí Minh đã được thử thách, tôi luyện trong lịch sử, qua các cuộc đấu tranh bảo vệ và phát triển những giá trị văn hoá dân tộc trên lĩnh vực tư tưởng và văn hoá. Vì vậy, các trào lưu văn hoá mới có thể du nhập hoặc xuất hiện ở Thành phố Hồ Chí Minh một cách dễ dàng, song chúng sẽ phải chịu sự nhào nặn của văn hoá bản địa ở Thành phố. Trong năm 2021, Thành phố Hồ Chí Minh đã tập trung nâng cao chất lượng, đổi mới hình thức, đảm bảo phát huy hiệu quả công tác tổ chức lễ hội, sự kiện lịch sử, chính trị quan trọng của đất nước, cũng như những sự kiện tiêu biểu của Thành phố; hoạt động đối ngoại văn hoá, sự kiện ngoại giao nhân kỷ niệm ngày thiết lập mối quan hệ đối tác chiến lược, quan hệ truyền thống, quan hệ hữu nghị hợp tác giữa Việt Nam và các nước, giữa Thành phố Hồ Chí Minh và các thành phố lớn trên thế giới... Các hoạt động văn hoá, nghệ thuật đã diễn ra với nhiều hoạt động như: Nhạc hội Đờn ca tài tử; Hội nghị Tổng kết 20 năm thực hiện phong trào "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hoá" giai đoạn 2000 - 2020; phong trào xây dựng "Gia đình văn hoá", (giai đoạn 2000 - 2020 đã có hơn 20 triệu lượt gia đình được công nhận gia đình văn hoá), phong trào xây dựng "Người tốt, việc tốt, các điển hình tiên tiến"; tuyên dương hơn 5.400 gương người tốt, việc tốt cấp thành phố trong suốt 20 năm.

Thứ hai, mức tăng trưởng kinh tế gắn liền với mức đầu tư cho văn hoá

Chính những giá trị văn hoá làm nên nét đặc thù của Thành phố Hồ Chí Minh, cùng với đó là những thuận lợi từ điều kiện tự nhiên và môi trường xã hội mà Thành phố đã thu hút được nguồn nhân lực dồi dào và có chất lượng, phục vụ chiến lược phát triển kinh tế và văn hoá trong quá trình phát triển thành một trong những trung tâm kinh tế, văn hoá lớn của cả nước. Đối với Thành phố Hồ Chí Minh, khi kinh tế phát triển, kéo theo sự phát triển của văn hoá.

Xét vai trò quyết định của kinh tế đến sự phát triển văn hoá thì xu hướng phát triển ở Thành phố Hồ Chí Minh trong giai đoạn 2015 - 2018, với mức thu nhập bình quân đầu người là 6,2 triệu đồng/tháng, Thành phố đã chi cho kinh tế tăng nhanh trên 50%, từ 3,7 nghìn tỷ đồng lên 5,6 nghìn tỷ đồng (tương ứng tỷ trọng tăng từ 12% lên 15%). chi ngân sách cho văn hoá tăng gần 7%. So với tốc độ phát triển kinh tế và tổng thu nhập thì tỷ trọng chi văn hoá giảm từ gần 3,3% xuống còn 2,8% trong giai đoạn 2015 - 2018[3]. Và khoảng cách chi kinh tế so với chi cho văn hoá tăng nhanh từ 3,8 lần lên gần 5,4 lần. Do vậy, ở Thành phố Hồ Chí Minh, tồn tại tình trạng bất bình đẳng giữa tăng trưởng kinh tế và phát triển văn hoá. Thành phố Hồ Chí Minh vẫn là thành phố luôn thu hút và tập trung đông các cơ sở kinh tế, cơ sở công nghiệp, gồm cả công nghiệp văn hoá.

Về vai trò của văn hoá tới sự phát triển kinh tế của Thành phố, để phát triển thành đô thị thông minh, thành phố đã có nhiều phong trào như "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hoá", cuộc vận động xây dựng "gia đình văn hoá", xây dựng các thiết chế văn hoá các cấp từ thành phố đến quận huyện, đặc biệt là cơ sở phường xã; tổ chức các hoạt động lễ hội văn hoá phong phú, đa dạng… Giá trị văn hoá nghĩa tình đã giúp cho thành phố vượt qua được đại dịch Covid-19. Thành phố chú trọng tới việc chăm lo an sinh xã hội cho người dân, được các ngành, các cấp nỗ lực thực hiện với phương châm "không để người dân nào thiếu ăn, thiếu mặc"; nhiều lực lượng được huy động để kịp thời đáp ứng nhu cầu của người dân. Các cấp thành phố và các tổ chức thành viên đã tổ chức nhiều hoạt động tuyên truyền, vận động để huy động các nguồn lực xã hội cùng góp sức, chung tay đẩy lùi dịch Covid-19, hỗ trợ chăm lo người dân gặp khó khăn. Quỹ Phòng, chống dịch Covid-19 của thành phố đã tiếp nhận sự ủng hộ, đóng góp của các doanh nghiệp, đơn vị, tổ chức, cá nhân trên địa bàn, các bộ, ngành Trung ương, các tỉnh, thành phố trong cả nước, với tổng số tiền, hàng hoá trị giá hơn 4.073 tỷ đồng[4].

Mối quan hệ biện chứng của kinh tế với văn hoá được thể hiện rõ trong việc chống dịch Covid-19. Từ năm 2020 đến nay, thành phố đã chỉ đạo tập trung, huy động cả hệ thống chính trị và phối hợp chặt chẽ, hiệu quả giữa các sở, ban ngành và các quận huyện, thành phố một cách đồng bộ, thực hiện hiệu quả chiến lược "mỗi phường, xã, thị trấn là một pháo đài", "mỗi người dân là một chiến sĩ". Trong đó, vai trò của Ban chỉ đạo phòng, chống dịch quận huyện và phường xã, thị trấn đóng vai trò quyết định.

3. Một số giải pháp thúc đẩy mối quan hệ biện chứng của phát triển kinh tế với văn hoá ở Thành phố Hồ Chí Minh hiện nay

Thứ nhất, cần tăng cường tuyên truyền nâng cao nhận thức; hoàn thiện cơ chế, chính sách; phát triển nguồn nhân lực; áp dụng khoa học - công nghệ; thu hút đầu tư, mở rộng thị trường, hợp tác quốc tế

Trong quá trình phát triển kinh tế gắn liền với phát triển văn hoá, cần nâng cao nhận thức trong toàn Đảng về mối quan hệ giữa phát triển kinh tế và xây dựng văn hoá trong các cơ quan lãnh đạo, quản lý, các doanh nghiệp; kiên quyết chống lại xu hướng chạy theo lợi nhuận bằng mọi giá, tách rời mục tiêu kinh tế với mục tiêu văn hoá. Đồng thời, cần đẩy mạnh công tác tuyên truyền, phổ biến pháp luật, nâng cao nhận thức của các cấp, các ngành, đoàn thể và người dân, xây dựng cơ sở dữ liệu điện tử về chính sách ưu đãi người có công và chính sách an sinh xã hội tại mỗi địa phương để người dân có thể truy cập dễ dàng. Tiếp tục phát huy truyền thống uống nước nhớ nguồn, đẩy mạnh các phong trào đền ơn đáp nghĩa, tương thân tương ái, chăm sóc, giúp đỡ người có công, người nghèo. Bên cạnh đó, cần đẩy mạnh tuyên truyền, nâng cao nhận thức để nhân dân thành phố nhận thức được trách nhiệm của mình trong lao động, sản xuất, nâng cao thu nhập phải gắn liền với việc tiếp thu, học hỏi, chọn lọc những giá trị văn hoá mang nét đặc trưng của Thành phố và đậm đà bản sắc văn hoá dân tộc.

Thứ hai, tăng cường nghiên cứu, áp dụng các quy luật, cơ chế kinh tế thị trường và các thành tựu khoa học - công nghệ, số hoá trong xây dựng và thực thi chính sách phát triển các ngành công nghiệp văn hoá

Thành phố cần chú trọng những ngành kinh tế sáng tạo có khả năng làm tăng nhanh giá trị kinh tế và tạo nhiều giá trị mới, hàng hoá mới, dịch vụ mới, tri thức mới, công nghệ mới và "con người mới" cho phát triển bền vững. Đẩy mạnh hoạt động nghiên cứu khoa học, ứng dụng, đổi mới công nghệ; có những bước điều chỉnh nhanh chóng về định hướng cũng như cách thức tổ chức thực hiện, gắn với nhu cầu của doanh nghiệp; hướng tới tiếp thu và làm chủ các công nghệ tiên tiến của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư. Công tác quản lý nhà nước về hoạt động khoa học, công nghệ cần được đổi mới, hoàn thiện theo hướng thực chất, hiệu quả; đẩy mạnh việc ứng dụng công nghệ thông tin vào quá trình tổ chức, giám sát thực hiện; tạo môi trường thuận lợi và cạnh tranh lành

mạnh trong nghiên cứu, sáng tạo.

Thứ ba, cần đổi mới tư duy theo hướng càng đầu tư nhiều cho văn hoá thì càng góp phần thúc đẩy tăng trưởng kinh tế

Để phát triển thành phố ngày càng vững mạnh, một trong những yêu cầu đặt ra đối với đội ngũ cán bộ, quản lý là phải đổi mới tư duy. Bởi vì tư duy là nền tảng của những tư tưởng, lý thuyết, học thuyết về sự phát triển. Ở Thành phố, hiện trong lĩnh vực kinh tế, có những tư tưởng, lý thuyết, học thuyết kinh tế và các trường phái kinh tế khác nhau được đưa ra bàn luận, phân tích. Trong thực tiễn, tư duy phát triển kinh tế - xã hội thể hiện ở những mục tiêu, định hướng phát triển thông qua các chủ trương, chính sách kinh tế - xã hội, được thể hiện bằng luật pháp, chính sách cụ thể trong từng lĩnh vực kinh tế - xã hội. Khi nói đến tư duy mới hay đổi mới tư duy phát triển kinh tế - xã hội là nói tới những thay đổi lớn trong quan điểm, chủ trương, đường lối, chính sách phát triển kinh tế - xã hội, trong pháp luật, thể chế và chính sách quản lý. Việc đổi mới tư duy sẽ thúc đẩy việc đưa ra những chính sách mới, từ đó, tạo ra phong trào mới, phong trào mới sẽ tạo ra kết quả mới. Vì thế, đổi mới tư duy là khởi đầu cho quá trình phát triển mới. Tư duy mới, hay đổi mới tư duy, có vai trò đặc biệt quan trọng, mở đường và tạo không gian cho sự phát triển.

Kinh tế thị trường ở Việt Nam có đặc trưng riêng - định hướng xã hội chủ nghĩa. Định hướng xã hội chủ nghĩa và kinh tế thị trường là một thể thống nhất, không tách rời nhau, những yếu tố định hướng xã hội chủ nghĩa là những yếu tố nội sinh bên trong kinh tế thị trường. Phát triển nền kinh tế thị trường có sự quản lý của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa, dưới sự lãnh đạo của Đảng nhằm mục tiêu "dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh". Vì lợi ích tối đa của đa số nhân dân, hướng vào con người, vì con người, lấy con người làm trung tâm của sự phát triển, mọi người được tham gia, mọi người được hưởng lợi chính là tính nhân văn, đặc trưng riêng của nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam.

4. Kết luận

Nhìn một cách tổng quát, tăng trưởng kinh tế chính là tạo tiền đề vật chất cho sự phát triển văn hoá và con người Thành phố Hồ Chí Minh với giá trị văn hoá đặc trưng riêng biệt. Với mối quan hệ biện chứng giữa tăng trưởng kinh tế và văn hoá, đã tạo điều kiện để Thành phố có thể chủ động, tích cực tham gia vào quá trình sáng tạo, sản xuất, truyền bá và thụ hưởng các giá trị văn hoá. Sự phát triển kinh tế bền vững bảo đảm sự thống nhất giữa tăng trưởng kinh tế với văn hoá đã đạt được những thành tựu nhất định trong việc nâng cao chất lượng cuộc sống của người dân Thành phố. Tuy nhiên, vấn đề quan trọng không phải là bám đuổi mục tiêu tăng trưởng kinh tế nhanh, mà là duy trì mục tiêu tăng trưởng kinh tế hợp lý trong mối quan hệ ràng buộc với sự phát triển văn hoá, tức là trong quá trình thực hiện tăng trưởng kinh tế, cần quan tâm khía cạnh bền vững về các vấn đề xã hội. Trong quá trình thực hiện tăng trưởng kinh tế, cần quan tâm giải quyết việc làm, xoá đói giảm nghèo, nâng cao thu nhập và mức sống, chất lượng cuộc sống của dân cư; quan tâm thường xuyên các chỉ tiêu liên quan đến sự phát triển toàn diện cho con người, như giáo dục, y tế, thể dục thể thao, văn hoá nghệ thuật, cả chỉ số giới và dân tộc... Việc bảo đảm các chỉ tiêu phát triển kinh tế gắn liền với sự phát triển văn hoá sẽ là nhân tố tích cực củng cố và duy trì khả năng tăng trưởng kinh tế trong dài hạn của Thành phố Hồ Chí Minh./.

*Bài báo này là sản phẩm đề tài Nghiên cứu khoa học năm 2022 do Trường Đại học Sư phạm Kỹ thuật Thành phố Hồ Chí Minh tài trợ thực hiện.

(1) Bộ Giáo dục và Đạo tạo (2011), *Giáo trình Tư tưởng Hồ Chí Minh*, NXB Chính trị - Hành chính, H., tr.97.

(2) Hồ Chí Minh (2000), *Toàn tập*, Nxb. CTQG, H., T.6, tr.368-369.

(3) Tổng cục Thống kê (2020), *Tư liệu kinh tế - xã hội 63 tỉnh, thành phố trực thuộc Trung ương*, Nxb. Thống kê, Hà Nội, tr.699.

(4) Ủy ban nhân dân thành phố Hồ Chí Minh (2021), Tình hình kinh tế - xã hội Thành phố năm 2021, nhiệm vụ, giải pháp trọng tâm năm 2022, truy cập ngày 21.2.2022, http://www.dpi.hochiminhcity.gov.vn/HoatDongAnh/Phong-TongHop_BaoCao/BC%20KTXH%202021.pdf.